

Puhachova D.V.

Institute of World History
of the National Academy of Sciences of Ukraine

SCANDINAVIAN COUNTRIES IN THE CONTEMPORARY SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS: SECURITY COMPONENT

Summary

The article deals with the security components in the international policy of Scandinavian countries. The relations of the states with the major military-political player in the Euro-Atlantic space – NATO are appropriately tracked. The problems that arise in the Scandinavian countries on the way of development of relations in the sphere of security both directly among themselves and with other international actors are researched. The key aspects of building military and political relations between the countries of the region and their possible prospects are represented. The most important achievements of Scandinavia in the security area are analyzed.

Keywords: security, NATO, neutrality, military forces, conflict, military operations.

УДК 323.2:004(477)«2013/2014»

ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ У ДОБУ ПОСТМОДЕРНУ: УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА

Степанова Н.Є.

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Андрієнко Ю.В.

Інститут соціальних наук

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

У статті розкрито сутність та основні характеристики постмодерних практик політичної участі. Досліджено застосування деяких з них в Україні. Визначено їх роль у протестних акціях минулого року. Проаналізовано українську специфіку політичної Інтернет-участі. Обґрунтовано суперечливий вплив постмодерних практик політичної участі на процеси розвитку перехідних суспільств.

Ключові слова: політична участь, доба Постмодерну, перехідне суспільство, протестні дії, політична Інтернет-участь, онлайн-активізм.

Постановка проблеми. Політична участь завжди розглядалася у теоріях демократії як найважливіший індикатор функціонування відповідного режиму. Але у другій половині ХХ ст. роль конвенційних форм політичної участі як основи західної моделі представницької демократії стала помітно знижуватись і водночас теоретиками було зафіксовано «повернення людини діючої» (А. Турен), яка привнесла у політичне життя радикальний протест щодо офіційних інститутів і правил, всієї системи колишнього політичного порядку. Набуття державної незалежності й обрання демократичного вектору розвитку в Україні співпало, таким чином, з певною кризою західної демократії, яка, тим не менш, розумілася у якості наочного взірця.

Слід враховувати, що перехід нашої країни до якісно нового стану еволюції відбувається у період цивілізаційного зсуву, який пов'язують з настанням «епохи постмодерну», «інформаційної доби», «мережевого суспільства» тощо. Попри все розмаїття номінацій стає зрозумілим одне – суспільне, у тому числі й політичне життя вже не буде таким, як раніше. Риси ж цього нового політичного порядку на світовому і державному рівні не в останню чергу формуються завдяки певним практикам участі людей у політиці як різновиду політичної діяльності, котра виступає першоджерелом і механізмом усіх політичних процесів. Отже, ретельне дослідження нових політичних практик має для нас актуальне теоретичне і прогностичне значення, тобто пов'язане

з відповіддю на злободенні питання: яким чином і завдяки чому українське суспільство може адаптуватися до викликів епохи Постмодерну і віднайти власний шлях до працездатної моделі демократії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Побудова наукових концепцій навколо поняття «постмодерн» почалася ще у 40-х роках ХХ століття й сьогодні маємо як багато впливових прихильників цього напрямку теоретизування, так і його авторитетних критиків. У числі зарубіжних вчених слід відзначити З. Баумана, Ж. Бодрійяра, П. Бурдьє, Р. Інглегарда, М. Кастельса, А. Турена, М. Фуко, а з дослідників пострадянських країн – В. Горбатенка, М. Ільїна, О. Панаріна, А. Постола та інших. Вони, серед іншого, звернули увагу на політичні прояви епохальних змін, визначають перспективи та загрози впливу ситуації постмодерну на національні держави та національну ідентичність, наполягають на врахуванні нових умов щодо реалізації політичної участі громадян у політиці.

Слід зауважити, що дослідження політичної участі у західній суспільно-політичній науці має давні традиції і є одним з об'єктів постійної уваги представників різних теоретико-методологічних підходів: системно-функціонального й інституційного (Г. Алмонд, С. Верба, М. Каазе, Дж. Нагель, А. Марш), соціально-психологічного (Ф. Конверс, А. Кемпбелл, Л. Мілбрайт), поведінкового (Б. Берельсон, Х. Макклоскі) тощо. Спираючись на їх доробки, вітчизняні дослідники В. Бортников,

І. Воронов, Е. Ключенко, С. Пікалов, Н. Ротар, С. Сальникова та інші розвивають теорію політичної участі на унікальному емпіричному матеріалі перехідних суспільств, а деякі з них, наприклад, Н. Хома, М. Яковлев, А. Янченко, вдаються до аналізу нових різновидів політичної комунікації та участі.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні у науковців не викликає сумнівів, що вступ до епохи Постмодерну суттєво змінює роль традиційних політичних інститутів та логіку розгортання політичних процесів. Дослідники фіксують виникнення принципово нових практик політичної участі, однак поки що не існує повного усвідомлення масштабів і характеру їх впливу на політичний процес. Спостерігається певна ейфорія в оцінках таких новітніх практик політичної участі в Україні, як «майданна демократія», «народна люстрація», онлайн-активізм тощо. На наш погляд, визначення впливу вказаних і багатьох інших практик політичної участі ще не набуло належного наукового висвітлення та об'єктивної оцінки з точки зору їх мотивації, суб'єктного складу, а головне, співвідношення мети й результату відповідних дій щодо процесів демократизації суспільства.

Мета статті. Основною метою цієї роботи є аналіз деяких постмодерних практик політичної участі в Україні в контексті їх впливу на характер політичного процесу.

Виклад основного матеріалу. Перехідні стани суспільного розвитку завжди викликають проблеми щодо їх теоретичної концептуалізації. Якщо окремі суспільства, а тим більш людська цивілізація, знаходяться у процесі формування своєї нової цілісності, вони несуть у собі суперечливі риси, тенденції, відносини й практики. Тому не дивно, що навіть сам термін «Постмодерн», яким здебільшого позначають новий цивілізаційний етап розвитку, «виявився навантаженим настільки багатьма значеннями, що йому загрожує небезпека означати усе підряд і одночасно нічого не означати» [5, с. 269]. Тим не менш ми обрали цей багатозначний термін для розгляду низки нових явищ в українській політиці, оскільки саме він у концентрованому вигляді акумулює сучасні уявлення про кризу попередньої моделі політичного світу. Політична модель Модерну була заснована на достатньо жорсткій вертикальній ієрархії влади і підкорення. Тому сутність зазначеної кризи деякі дослідники вбачають «у зростаючому розриві між вектором розвитку постмодерністичного суспільства і наявним, застиглим в попередньому столітті станом політичних структур» [1]. Саму ж політику Постмодерну позначають як симуляцію політичного. Ж. Бодрійяр навіть прогнозує зникнення політичного як «естетичної галюцинації реальності», що вже нічого не репрезентує й існує як автономний світ символів і симулякрів [2, с. 90].

Такі тенденції не можуть не відобразитися на характері політичної участі, яка закономірно набуває своєрідних рис. Зуважимо, що у наукових трактовках самого поняття «політична участь» виявляється певна двоїстість. З одного боку, акцент робиться на інструментальному характері політичної участі, тобто здатності її суб'єктів впливати на прийняття й реалізацію політичних рішень, а з іншого – на суб'єктивному відчутті залученості у процеси політичного життя. Інтегральні визначення даної дефініції більш-менш вдало поєднують обидва зазначених аспекти, розглядаючи політичну участь як «реальні дії, через які громадяни залучені у політичний процес (відносини) і впливають або намагаються вплинути на нього» [7, с. 56].

У вітчизняній науковій та навчальній літературі постмодерністські типи політичної участі найчастіше ототожнюються з інноваційними і протиставляються традиційним. Проте, зводити політичну участь у пост-сучасну добу тільки до інноваційних компонентів є не зовсім коректним. Дослідники слушно зауважують, що «суспільство стає атомізованим, повертається, так би мовити, у домодерний стан індивідуалізованого соціуму, де кожен сам приймає рішення, сам несе весь тягар моральних зобов'язань, як і особисту відповідальність за прийняття рішень та свої вчинки» [8, с. 75]. Адже, розвиток суспільства, у тому числі й українського, є непослідовним та нерівномірним, тому, зазвичай, виникає нашарування двох або й трьох типів цивілізаційних парадигм у межах одного й того ж історичного часу. Варто враховувати, що українське суспільство потрапило у ситуацію постмодерну, не встигнувши адаптуватися щодо модерних вимог функціонування політики, а саме: свідомого виконання людиною громадських обов'язків, вироблення дієздатних конвенціональних та інституційних форм суспільного контролю за владою, добровільного прийняття на себе відповідальності за той політико-правовий порядок, який виникає як результат взаємодії суспільства і влади.

На тлі тотального падіння авторитету влади і майже усіх формальних інститутів демократії, підтвердженого численними соціологічними даними, в Україні спостерігається швидке розповсюдження постмодерних рис політичної участі. Це, зокрема, «виявляється в деінституціоналізації масового руху протесту, у спонтанних політичних акціях, які залишаються поза межами контролю скільки-небудь сталої організації; у значній перевазі емоційного, ірраціонального над раціональним; у постійному порушенні стабільності, однастайності» [3, с. 153].

Зазначені риси яскраво відбилися у подіях кінця 2013-початку 2014 рр., пов'язаних з «Євромайданом». Можна згадати й первісне гасло «Євромайдан без політики», і постійну зміну цілей протесту, і велику емоційну напругу не лише безпосередніх його учасників, а й суспільства загалом. Якщо вбачати у цьому падінні поваги до влади і посилення акценту на участі і самовираженні людини (Р. Інглехард), то слід визнати й такі явища, які, на думку відомих теоретиків, притаманні постмодерній культурі загалом: «засліплення грою символів» і «поневолення стереотипами» (Ж. Бодрійяр), символізація, театралізація (Г. Дебор), віртуалізація (М. Кастальс) тощо. Як наслідок, протестна поведінка може перетворитися у «протест заради протесту». Його лідери й організатори здебільшого зосереджені на тому, аби підтвердити право протестуючих на свої вимоги, привернути увагу якомога більшої кількості населення і на цій хвилі збільшити власний політичний капітал.

Використання технологій, які сприяють карнавалізації та візуалізації протестних акцій (інсталяцій, флешмобів, перфомансу), дійсно, призводять до того, що «новітні форми політичної дії надають ефект емоційної підзарядки та відчуття спільної справи» [10, с. 405]. Але чи можна стверджувати, що цим досягається максимальна ефективність політичної дії? Скоріш слід погодитися з тим, що відбувається певна девальвація «громадянського вчинку» на користь «громадянської акції», імітація політичної участі, заміна її «відчуттям присутності». В умовах перехідного періоду від модерну до постмодерну «змінюється баланс між мотивацією мети і мотивацією причини». У той час як у минулому головне у по-

літичному протесті було повідомлення, що містить новий зміст, а його успішність визначалася мірою досягнення певного результату, ознаками протестних акцій стає «реалізація утопії тут і зараз», «свято», «локальність» [11, с. 88].

Той факт, що сучасні засоби масової комунікації, передусім, телебачення та Інтернет, відіграють головну і безпосередню роль у віртуалізації й симуляції політичної реальності, перетворюючи політику на різновид «ток-шоу», вже не потребує доказів. Навіть вибори, як головний формат політичної участі в епоху Модерну, перенесено у віртуальний вимір, а боротьба ідей і програм заміщується боротьбою політичних шоу-менів за кількість глядачів/читачів, лайків та репостів повідомлень у соціальних мережах.

Дослідники запроваджують нове поняття – «політична Інтернет-участь», розуміючи під ним «усі дії з використанням ІКТ, які уживають громадяни з метою впливу або прямої участі у прийнятті політичних рішень на різних рівнях політичної системи» [6, с. 57]. Проте первісні надії на втілення моделей «електронної демократії» як на Заході, так і у пострадянських державах, стають дедалі скромнішими. Р. К. Джібсон, В. Лесалі та С. Вард, провівши аналіз онлайн-участі у Великій Британії, виявили два їх ключових типи – суто онлайн-участь (online participation) та інтернет-контактування (online contacting). Останній тип не потребує великих зусиль і включає інтернет-голосування, обговорення політики і таке інше [4, с. 27]. Що ж стосується онлайн-участі, то вона передбачає більш активні форми діяльності. У нашому контексті до неї можна було б віднести створення інтернет-спільнот політичних однодумців, вироблення на базі схожих ідей віртуальних політичних об'єднань і схвалення певних пропозицій і програм суспільних перетворень з наступними вимогами їх розгляду і врахування владними інститутами різного рівню.

Моніторинг політичного сегменту вітчизняного інтернет-простору показав, що хоча доля онлайн-участі в останні півтора роки значно зросла, ефективність впливу на владу з боку віртуальних спільнот важко оцінити як високоефективну, адже головною метою для інтернет-користувачів є просто бути долученим, тобто відчувати себе повноправним учасником політичного процесу хоча б у віртуальному вимірі. А присутність у виборчих списках інтернет-партії Дарта Вейдера можна розцінювати скоріше як епатаж, якій відображає одну з характерних рис постмодерних практик – ефект без ефективності.

Так само можна стверджувати, що більш розповсюджений тип інтернет-контактування не призводить до суттєвих змін у реальній політиці у бік її прозорості та відкритості. Аналіз змісту аккаунтів

провідних українських політиків у соціальних мережах «Facebook» і «Twitter» показує, що вони, передусім, намагаються підвищити власну популярність за рахунок модного іміджу «просунутих користувачів». Найактивнішими і найпопулярнішими українськими політиками у мережі «Facebook» станом на кінець березня 2015 р. були: П. Порошенко (580 853 «лайків»); А. Яценюк (330 263 «лайків»). Між тим, за результатами березневих опитувань громадської думки, їх рейтинг у реальному, а не віртуальному просторі тяжіє до неухильного зниження порівняно з торічними показниками [9]. До того ж в аккаунтах цих та інших політиків не спостерігається встановлення зворотного зв'язку із своїми відвідувачами, які здебільшого спілкуються поміж собою.

Дійсно, висока активність як з боку політиків, так і з боку користувачів вписується в рамки специфічної постмодерної епохи. Високі рейтинги політиків у соціальних мережах доводять, що такі політичні практики цікавіші своєю інтерактивністю та ігровою формою, безпечні та зручні. В суспільстві, перенасиченому інформацією, короткий меседж з мінімальною глибиною сенсу і з будь-яким мультимедійним супроводом легко сприймається широким загалом і не потребує аналізування. Але вирішення реальних суспільних проблем не залежить від міри віртуалізації політики, воно потребує компетентного і всебічного діалогу влади із громадськістю, її повноцінної участі у політиці як у традиційних, так і постмодерних організаційних формах.

Висновки і пропозиції. Отже, в умовах глобалізації та інформаційної відкритості перехідні суспільства і, зокрема, Україна, опиняються під інтенсивним, але суперечливим впливом культури Постмодерну, який зачіпає і сферу політики. Проте постмодерні практики політичної участі, які органічно зростають на ґрунті цієї культури на Заході, переймаються вітчизняними суб'єктами політики скоріше у вигляді відповідних технологій та організаційних форм. Через це відбувається тотальне залучення громадян до політики без помітного зростання їх конструктивного впливу на неї. Політичному процесу такі запозичені практики додають яскраву видовищності, ілюзії масового включення та, водночас, стихійності, непередбачуваності, нестабільності. Безперечно, українське суспільство не може залишитися осторонь від провідних тенденцій цивілізаційного розвитку. Але формальним і неформальним політичним лідерам, якщо вони орієнтовані на демократичні зміни у суспільстві, варто враховувати не тільки мобілізаційний потенціал зазначених практик, але й поповнювати їх новими об'єднуючими смислами, без апеляції до яких наврод чи можливе формування реальної моделі партисипаторної демократії.

Список літератури:

1. Александров А. Политика Постмодерна как симуляция Политического [Електронний ресурс] / Антон Александров – Режим доступа: <http://postmodern.in.ua/?p=1304>
2. Бодрийяр Ж. В тени молчаливого большинства, или Конец социального / Ж. Бодрийяр. – Екатеринбург: Урал-ун-т, 2000. – 96 с.
3. Горбатенко В. П. Людина і суспільство в ситуації постмодерну: філософсько-політичні детермінації / В. П. Горбатенко // Соціогуманітарні проблеми людини. – 2010. – № 5. – С. 151–166.
4. Дзялошинский И. М. Медиа и социальная активность молодежи / И. М. Дзялошинский // Международный журнал: Медиа. Информатика. Коммуникация. – 2012. – № 3. – С. 1–31.
5. Инглетарт Р. Ф. Модернизация и постмодернизация / Р. Ф. Инглетарт // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Р. Ф. Инглетарт. – Москва: Academia, 1999. – С. 261–291.
6. Киселев А. А. Интернет: модели и практики политического участия / А. А. Киселев, И. В. Самаркина – Краснодар: ООО «Оттиск», 2007. – 103 с.

7. Клюенко Э. А. Политическое участие: теория, методология и измерение с применением метода шкалограммирования по Гуттману / Э. А. Клюенко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2005. – № 4. – С. 46-72.
8. Постол А. А. Постмодернізм як сучасна суспільно-політична реальність / А. А. Постол // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2010. – № 42. – С. 69-79.
9. Рейтинги партий и политиков / Политическая ситуация в Украине. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.corruption.net/statti/item/23535-politicheskaya-situatsiya-v-ukraine-rejtingi-partij-i-politikov>
10. Хома Н. М. Візуалізація як характеристика постмодерної політичної дії / Н. М. Хома // Гілея. Політичні науки. Збірник наукових праць. – 2014. – № 89. – С. 405-408.
11. Чухин С. Г. Социокультурная обусловленность противоречий сущего и должного в современном гражданском образовании / С. Г. Чухин // Вестник Омского государственного педагогического университета. Гуманитарные исследования. – Омск: Изд-во ОмГПУ, 2014. – Вып. 2(3). – С. 88-92.

Степанова Н.Е.

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

Андриенко Ю.В.

Институт социальных наук

Одесского национального университета имени И.И. Мечникова

ПОЛИТИЧЕСКОЕ УЧАСТИЕ В ЭПОХУ ПОСТМОДЕРНА: УКРАИНСКАЯ ПРАКТИКА

Аннотация

В статье раскрыта сущность и основные характеристики постмодерных практик политического участия. Исследовано использование некоторых из них в Украине. Определена их роль в протестных акциях прошлого года. Проанализирована украинская специфика политического Интернет-участия. Обоснована противоречивость влияния постмодерных практик политического участия на процессы развития переходных обществ.

Ключевые слова: политическое участие, эпоха Постмодерна, переходное общество, протестные действия, политическое Интернет-участие, онлайн-активизм.

Stepanova N.Ye.

Odessa I.I. Mechnikov National University

Andriienko Yu.V.

Institute of Social Sciences

Odessa I.I. Mechnikov National University

POLITICAL PARTICIPATION DURING THE POSTMODERN PERIOD: UKRAINIAN PRACTICE

Summary

The article aims at defining of the essentiality and main characteristics of the postmodern practices of the political participation. The research consists in the investigation of applying some of them in Ukraine, in determination of their role in the last year protests. Moreover, the Ukrainian specificity of the Internet participation is analyzed and the postmodern political participation practices' contradictory influence on the development process of the transitional societies is proved.

Keywords: political participation, postmodern period, transitional society, protest actions, political Internet participation, online activism.